

І. Блінов, старший науковий співробітник Інституту електродинаміки НАН України, О. Кириленко, директор Інституту електродинаміки, академік НАН України:

«Сьогодні впровадження у вітчизняній електроенергетичній галузі нових ринкових відносин пов'язане, насамперед, з формуванням конкурентної моделі ринку електроенергії згідно з відповідними засадничими документами Президента та уряду України. Згідно з Концепцією функціонування та розвитку ОРЕ, головними цілями розвитку ринку електроенергії в Україні є:

- забезпечення енергетичної безпеки держави;
- надійне та безперебійне задоволення потреб споживачів в електроенергії за оптимальною ціною на основі конкуренції між виробниками та постачальниками з урахуванням економічно обґрунтованих витрат на її виробництво, передачу та постачання;
- забезпечення фінансової стабільності й прибутковості підприємств електроенергетичної галузі та залучення інвестицій;
- подальший розвиток конкурентного середовища на ринку;
- технічне оновлення електроенергетичної галузі.

Враховуючи зазначене, світовий досвід розвитку оптових ринків електроенергії, норми Європейської енергетичної хартії та вимоги Директив ЄС стосовно загальних правил на внутрішньому ринку електроенергії, а також особливості функціонування української ОЕС, подальший розвиток оптового ринку електроенергії в Україні передбачає поступовий перехід від діючої моделі “єдиного покупця” шляхом її подальшої лібералізації до перспективної моделі повномасштабного конкурентного ринку – двосторонніх договорів і балансуєчого ринку (ДДБР).

Аналіз функціонування різних типів ринків електроенергії показав, що вони, як правило, складаються з декількох ринків, диференційованих за видами продукції (або послуг) та механізмами роботи на різних відрізках часу. Зважаючи на це, слід обережно порівнювати різні приклади функціонування ринків, оскільки вони не завжди можуть бути прямо співвіднесені.

Подібно до інших ринків, на ринку електроенергії існують чіткі правові, комерційні та технічні вимоги.

Попри те що в процесі лібералізації спостерігається зближення ринкових структур і правил, ці вимоги для різних країн, і навіть їх регіонів, можуть істотно різнитися. Деякі вимоги мають загальний характер і поширюються на всі ринки, інші – є специфічними для ринку певної країни або регіону.

Ключовим у визначенні загальної моделі ринку електроенергії є вибір однієї з двох базових моделей, а саме: обов'язкового пулу або ринку двосторонніх договорів.

Модель ДДБР, що має впроваджуватися в Україні, містить кілька основних сегментів:

- ринок двосторонніх договорів;
- ринок біржової торгівлі;
- балансуєчий ринок;
- ринок допоміжних послуг;
- ринок доступу до пропускнує спроможності міждержавних електромереж;
- роздрібний ринок електроенергії.

Серед завдань розвитку нормативно-правової та технологічної бази в Україні слід вирізнити необхідність розробки правової і регуляторної структури, бізнес-правил, технічних правил ринку (доступ до мережі, зведення балансів, регулювання навантаження), схем ідентифікації учасників ринку в електронному вигляді, кодексу вимірювань (надання послуг вимірювань і доступ до їх результатів), кодексу магістральних мереж (управління та функціонування), кодексу розподільних мереж (управління та функціонування), правил функціонування балансуєчого ринку, біржі електроенергії, врегулювання небалансів учасників ринку, методик ціноутворення на ринку допоміжних послуг та роздрібному ринку електроенергії.

На цей час у рамках міжвідомчої комісії з координації роботи, пов'язаної з реалізацією Концепції, розроблено проекти основоположних документів. Зокрема, проект закону «Про засади функціонування ринку електричної енергії України», проекти правил функціонування ДДБР України, кодексів магістральних і розподільних мереж, кодексу комерційного обліку, визначено необхідні зміни до Законів «Про електроенергетику», «Про товарну біржу», «Про здійснення державних закупівель». Також визначено технічні вимоги до автоматизованої інформаційної системи оператора балансуєчого ринку, опрацьовується методика ціноутворення на ринку допоміжних послуг і правила функціонування біржі електроенергії.

Однак упровадження моделі ДДБР все ще потребує вирішення багатьох правових, регламентуючих, технологічних та економічних проблем, до неповного переліку яких можна віднести такі:

- забезпечення дотованих цін споживачів;
- запобігання збільшенню тарифів для непобутових споживачів;
- урахування особливостей роботи АЕС, ГЕС та ГАЕС;
- урахування тієї обставини, що виробники та постачальники електроенергії можуть брати участь у різних сегментах ринку;
- розроблення та гарантування виконання правил купівлі-продажу «зеленої електроенергії»;
- гарантування оплати електроенергії на балансуєчому ринку;
- урахування особливостей різних типів генерації;
- урахування мережевих і технологічних обмежень і визначення остаточної моделі ціноутворення (вузлової, зональної або єдиної ціни);

– визначення ефективних механізмів забезпечення інвестицій у генерацію, передачу та розподіл електроенергії.

Крім того, слід підкреслити необхідність розроблення правил функціонування біржі електроенергії, правил створення балансуючих груп з метою зменшення сумарного небалансу учасників цих груп, розроблення критеріїв і вимог до ліцензування учасників ринку, критеріїв кваліфікації споживачів.

Передбачено, що функціонування ДДБР України має здійснюватися на принципах:

- забезпечення енергетичної безпеки України;
- забезпечення безпеки енергопостачання;
- енергоефективності та захисту довкілля;
- забезпечення захисту прав та інтересів споживачів;
- вільного вибору енергопостачальника;
- добросовісної конкуренції в умовах рівних прав і можливостей;
- рівності прав на продаж і купівлю електроенергії і зовнішньоекономічну діяльність;
- забезпечення рівних можливостей доступу до магістральних і міждержавних та/або місцевих локальних електромереж;
- забезпечення рівних можливостей доступу до ринку електроенергії;
- незалежного державного регулювання, яке забезпечує баланс інтересів держави та суб'єктів ринку;
- економічно ефективного ціноутворення;
- недопущення дій (або бездіяльності) суб'єктів ринку, спрямованих на спричинення збитків іншим суб'єктам ринку;
- відповідальності суб'єктів ринку за недотримання правил ринку та умов договорів;
- достатності й стабільності нормативно-правової бази функціонування ринку електроенергії, що регламентує відносини між його суб'єктами.

Крім того, модель ДДБР забезпечує принципові можливості інтеграції з європейським ринком електроенергії. Однак зазначене питання має бути додатково досліджене, насамперед з точки зору економічної вигоди для України, а також гармонізації правил об'єднання ринків електроенергії з урахуванням особливостей української електроенергетичної галузі.

Відповідно до результатів досліджень наукових установ, роботи міжвідомчої комісії і перехідних положень проекту закону «Про засади функціонування ринку електричної енергії України» визначені такі рекомендації з поступового впровадження моделі ДДБР в Україні:

- ринок електроенергії починає функціонувати через 2,5 роки після набрання чинності Законом «Про засади функціонування ринку електричної енергії України»;

– виняток становлять сегменти ринку двосторонніх договорів і ринку допоміжних послуг, які починають функціонувати через шість місяців з урахуванням особливостей, передбачених перехідним періодом;

– з метою забезпечення переходу до ДДБР на два роки запроваджується перехідний період, який починає діяти через шість місяців з моменту набрання чинності названим Законом.

Зважаючи на зазначене, можна зробити висновок про те, що в Ук-раїні створено підґрунтя для впровадження конкурентної моделі ринку електроенергії, зокрема розробляється нормативно-правова база, технічні регламентуючі документи, ведуться детальні дослідження умов і наслідків упровадження окремих сегментів ринку, виконуються дослідження технічних та інформаційних аспектів запровадження автоматизованих систем керування, розробляються заходи поетапного впровадження ДДБР із навчанням майбутніх учасників.

Злагожені дії законодавчої й виконавчої влади, електроенергетичних компаній і наукових установ дадуть змогу впродовж найближчих трьох-чотирьох років упровадити модель ДДБР і поступово реалізувати визначені завдання реструктуризації ринку електроенергії в Ук-раїні» ***(Реформування електроенергетичного сектору України: стан і перспективи (заочний круглий стіл) // Національна безпека і оборона. – 2012. – № 6. – С. 43–45).***